

JERZY SOKOŁOWSKI

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
j.sokolowski@geo.uj.pl

Zarządzanie zasobem Zbiorów Kartograficznych Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego

Zarys treści. W artykule omówiono historię i obecny stan Zbiorów Kartograficznych Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz zasady zarządzania ich zasobem z wykorzystaniem oryginalnego systemu BibMap, wprowadzonego tu po stwierdzeniu niskiej przydatności stosowanego w polskich bibliotekach Formatu MARC 21, którego wady wytknięto na końcu w osobnym załączniku.

Słowa kluczowe: zbiory kartograficzne, Uniwersytet Jagielloński, system BibMap, Format MARC 21

1. Historia Zbiorów Kartograficznych

Zbiory Kartograficzne stanowiły część zasobu biblioteki Katedry Geografii powstałej w 1849 r. (pierwszej katedry geografii na ziemiach polskich a drugiej na świecie), a następnie Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1917–1928, kiedy dyrektorem Instytutu był Ludomir Sawicki, w wyniku jego starań Instytut uzyskał na swoją siedzibę budynek dawnego Arsenału Władysława IV przy ulicy Grodzkiej 64 w Krakowie. W tym okresie zbiory zostały wydzielone z biblioteki, a ich zasób był systematycznie powiększany.

Podczas II wojny światowej, po zajęciu budynku Instytutu, Niemcy korzystali z tego zasobu w ramach działania Instytutu Niemieckiej Pracy na Wschodzie – „Ostinstitut”. Pod koniec wojny w Instytucie stacjonowały oddziały wojska niemieckiego, a zasób zbiorów oraz wyposażenie Instytutu zostało wywiezione. Dzięki działalności pracowników Instytutu, m.in. Stanisławy Milatowej oraz studentów Zofii Cieślanki, Andrzeja Lorentskiego i Mieczysława Kłapy znaczna część zasobów biblioteki i zbiorów kartogra-

ficznych po wojnie wróciła do Polski. Pracowali oni w „Ostinstitut”, gdzie ich głównym zadaniem była ochrona mienia uczelni. Wykonywali także inne prace wynikające z funkcjonowania Polskiego Państwa Podziemnego, podobnie jak wielu innych pracowników i wykładowców Uniwersytetu Jagiellońskiego (A. Jackowski, I. Sołjan 2009). Po wojnie zbiorami opiekowali się Jan Flis i Bogodar Winid, następnie absolwenci Instytutu Geografii UJ: Tadeusz Galarowski, January Słupik, Roman Wolnik i Jerzy Zelech.

Obecnie Zbiory Kartograficzne podlegają dyrektorowi Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ. Mieszczą się one obok Biblioteki Nauk Przyrodniczych, która powstała z połączenia kilku bibliotek instytutowych i znajduje się na terenie Kampusu 600-lecia Odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ulicy Gronostajowej 7. Od 1997 roku kierownikiem Zbiorów Kartograficznych jest mgr Jerzy Sokołowski. Dostępny zbiór dokumentów kartograficznych Zbiorów Kartograficznych IGiGP UJ obejmuje ok. 60 000 jednostek. Podstawowy zbiór stanowią mapy. Są to mapy topograficzne i tematyczne pokrywające głównie obszar Polski południowej. Były i są one kupowane na potrzeby dydaktyki i badań. Natomiast mapy turystyczne z obszaru Polski i krajów ościennych to przeważnie dary. Większość starszych map (powstałych przed 1945 rokiem) pochodzi ze zbiorów Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (obecnie Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ). Pełny opis Zbiorów Kartograficznych dostępny jest na stronie Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ – www.geo.uj.edu.pl.

2. Funkcjonowanie systemu BibMap w Zbiorach Kartograficznych Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ

Zbiór dokumentów znajdujący się w Zbiorach Kartograficznych IGiGP UJ obejmuje mapy i inne dokumenty kartograficzne z obszaru obecnego województwa małopolskiego, a także z województw sąsiednich i innych obszarów Polski. Mapy zabytkowe (dawne, powstałe przed 1945 rokiem) to mapy topograficzne Wojskowego Instytutu Geograficznego, mapy niemieckie, mapy austriackie (obszar Galicji), rosyjskie i inne sprzed I i II wojny światowej. Część map jest zeskanowana. Mapy aktualne to mapy topograficzne układu „1965” oraz układu „1992”, tzw. powiatówki (obrębówki), mapy tematyczne (geologiczne, hydrograficzne), turystyczne i inne. W zbiorach są także zdjęcia lotnicze i atlasy. Duży zasób stanowią mapy turystyczne z obszaru Polski, ale są również mapy z innych krajów. Zbiór jest sukcesywnie powiększany poprzez zakupy, wymiany i darowizny. Jest on katalogowany w systemie BibMap. Na potrzeby wyposażenia Zbiorów kupione zostały metalowe mapniki różnych formatów oraz szafy. W Zbiorach znajduje się także zabytkowy drewniany mapnik. Dzięki dużemu lokalowi i nowemu wyposażeniu (ryc. 1) warunki funkcjonowania Zbiorów uległy

Ryc. 1. Obecna siedziba Zbiorów Kartograficznych IGiGP UJ (fot. J. Sokołowski)

Fig. 1. Present site of the Map Collection of the Jagiellonian University Institute of Geography and Spatial Management

zasadniczej poprawie w stosunku do warunków poprzednich. Dostęp do map jest łatwiejszy (mniejsza liczba map w szufladach) oraz jest

rezerwa na przyszłość. Zmiany jakie nastąpiły po 1990 roku – rozwój komputeryzacji uczelni, zmiana klauzuli map, decyzja o budowie nowego budynku Instytutu, zrealizowana w 2005 roku, spowodowały, że powstał problem funkcjonowania Zbiorów w nowych realiach.

2.1. Założenia bazy danych kartograficznych funkcjonującej w Zbiorach Kartograficznych

Aby ułatwić zarówno rejestrację zbiorów kartograficznych Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, jak i korzystanie z nich, postanowiono stworzyć system komputerowy, który będzie wspomagał te procesy. Była to bardzo trudna decyzja. Oznaczało to stworzenie nowego systemu do obsługi zbioru dokumentów kartograficznych i innych dokumentów będących w Zbiorach Kartograficznych. Podstawą tej decyzji było stwierdzenie istotnych wad Formatu MARC 21 dla dokumentu kartograficznego, które zostały bardzo skrótowo opisane w załączniku do artykułu.

Założono, że uzyskanie informacji ma być maksymalnie proste, jednoznaczne i szybkie. Ważne było także założenie, że wiedza użytkownika na temat map jest różna, a elementami określającymi mapę w sposób jednoznaczny są:

- współrzędne geograficzne;
- skala;
- data aktualizacji, opracowania, wydania mapy;
- zapis informacji;
- dodatkowe informacje o mapie:
 - a) godło,
 - b) tytuł.

Współrzędne geograficzne

Współrzędne geograficzne są podstawową informacją o mapach i innych materiałach kartograficznych identyfikującą je w sposób jednoznaczny. Współrzędne pozwalają na:

- znalezienie dla danego punktu (np. miasta, środka jeziora) informacji o zasobie kartograficznym w danych zbiorach kartograficznych (czyli co jest dostępne),
- określenie zasięgu danego materiału kartograficznego i pokazanie go,
- wskazanie dodatkowych materiałów, np. objaśnień do mapy, innego opisu.

Jest to szczególnie przydatne, gdy materiał kartograficzny posiada bardzo mało elementów identyfikujących (np. zdjęcie lotnicze), a jego

opis jest ogólnikowy, np. *Polygon Kraków* w rzeczywistości obejmuje Tynec i okolice. Współrzędne pozwalają na pokazanie zasięgu mapy na mapie podstawowej. Przypisanie współrzędnych (np. mapy) do publikacji (np. objaśnień, monografii lub innej) poszerza informację o mapie, a zarazem o przedstawionym na niej obszarze.

Skala

Informacja o skali pozwala na ocenę przydatności materiału do pracy. Zwykle na mapie podana jest skala oryginalna, tj. skala, w jakiej została opracowana mapa, a następnie – w jakiej jest prezentowana; np. arkusz 183.21 Kamienica jest w skali 1:25 000, ale może być to:

- 183.21 Kamienica – 1:25 000 p (powiększenie mapy 183.2 Kamienica w skali redakcyjnej 1:50 000, wyd. 1980),
- 183.21 Kamienica – 1:25 000 opracowanie w skali redakcyjnej 1:25 000, wyd. 1990.

Podobne przypadki dotyczą „starych” zdjęć lotniczych. Odbitki mogą być stykowe lub doprowadzone do wybranej skali.

Data aktualizacji, opracowania, wydania mapy

Proces powstawania mapy jest zróżnicowany. Najszybciej powstają ortofotomapy, a najdłużej mapy tematyczne. Zwykle na mapie jest podana data ostatniej aktualizacji lub kiedy była ona realizowana w terenie. Przykład: arkusz 1035 – Nowy Sącz *Szczegółowej mapy geologicznej Polski* w skali 1:50 000 wykonało ośmiu autorów w latach 1940–1988. Natomiast w wypadku map prywatnych wydawców podawana jest jedynie data wydania mapy.

Zapis informacji

Informacja o rodzaju zapisu treści mapy pozwala na określenie przydatności mapy do wykorzystania. Zapis informacji można podzielić na dwa rodzaje:

- tradycyjny – mapy analogowe, papier;
- elektroniczny – mapy cyfrowe; tu podział pozwala na ocenę i możliwość wykorzystania mapy; materiał ten można podzielić na skanowany i zwektoryzowany.

Problemem są materiały w wersji cyfrowej. O ich wykorzystaniu decyduje rodzaj zapisu: np. „skan” w formacie tif lub jpg, który jest łatwo dostępny albo „wektor”, który pozwala na bardzo specjalistyczne wykorzystanie. Wymaga on do

odczytu dodatkowego specjalistycznego oprogramowania i umiejętności posługiwania się nim.

Dodatkowe informacje o mapie

a) godło

Godło mapy dotyczy głównie map topograficznych. Jest symbolem liczbowym lub liczbowo-literowym, jednoznacznie identyfikującym arkusz i określającym jego położenie względem innych arkuszy mapy, np. jest podstawą do jej wyszukiwania. Często zdarza się, że mapa danego obszaru ma dwa różne tytuły, np. arkusz mapy 1:10 000 Kraków-Bielany (1980) lub Kryspinów (1986), ale to samo godło 163.333. Mapa M-34-76-B – Myślenice to mapa zoologiczna (1995), ale mapa hydrograficzna M-34-76-B ma tytuł Skawina (2002). Zdarzają się godła łączone, np. wydany w 1995 r. arkusz mapy 1:100 000 M-34-81/82 Przemyśl, powinno być M-34-81 tytuł, M-34-82 Przemyśl, co w przypadku układu 1992 jest błędem, ponieważ ten układ nie ma łączonych godeł. Dostępność skorowidzów, które mogłyby ułatwić użytkownikowi wyszukiwanie danej mapy, jest również utrudniona.

b) tytuł

Tytuł mapy powinien odzwierciedlać jej treść, a tym samym pozwolić na znalezienie w katalogu lub bazie interesującego dokumentu kartograficznego poszukiwanego przez użytkownika ze względu na temat i terytorium. Praktycznie w wielu wypadkach tytuł dezinformuje użytkownika. Kilka przykładów: mapa *Okolice Kielc* (dwa opracowania różnych wydawców) powinna obejmować obszar wokół Kielc; tymczasem mapa z 1999 r. (WZKart) obejmuje jedynie 1/4 takiego obszaru, natomiast na mapie z 2007 r. (Compass) Kielce są rzeczywiście w jego centrum. A mapy: *Poleski szlak konny* (Kartpol 2007), *Mapa środkowego wybrzeża* (OPGK Koszalin 1990) – jakie są to obszary?

Ostatecznie powstały system, nazwany BibMap, jest wynikiem kompromisu między możliwościami oprogramowania i decyzji, jakie elementy jednoznacznie identyfikują materiały kartograficzne.

2.2. Działanie systemu BibMap

Na system komputerowy BibMap składają się z trzy moduły podstawowe: Ośrodek, BibMap, Zakres. Wykorzystuje on następujące

oprogramowania: System zarządzania zasobem geodezyjnym i kartograficznym OŚRODEK wersja 4.07; System BibMap, Zakres – autor i dystrybutor Pracownia Komputerowa Marek Szczech (Marek_Szczech@eranet.pl) przy współpracy z Jerzym Sokołowskim – (IGiGP UJ) z wykorzystaniem programów Ośrodek, Ewmapa autorstwa Geobid sp. z o.o. oraz mapa Polski autorstwa firmy KOMPAS Wydawnictwo Kartograficzne Szczecin¹.

• Ośrodek – funkcjonuje od 1999 roku. Pozwala on na ewidencję wypożyczeń, wypożyczających osób oraz archiwizację map i innych materiałów kartograficznych. W bazie Ośrodek zarejestrowano około 60 000 obiektów kartograficznych (stan 2013 r.), w tym około 8 000 zdjęć lotniczych oraz inne materiały. Przy wdrażeniu oprogramowania przyjęto założenie, że ma być ono maksymalnie proste w użyciu. Wynikało to

Ryc. 2. Stanowisko użytkownika (fot. J. Sokołowski)

Fig. 2. User area

także z możliwości programu Ośrodek, który był jedynym profesjonalnym programem do obsługi zasobów geodezyjnych i kartograficznych z przeznaczeniem głównie dla Ośrodków Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej. W programie na potrzeby Zbiorów poszerzony został panel „Karta mapy zasadniczej”, który jest wykorzystany do katalogowania zbioru

oraz ewidencji wypożyczeń i wypożyczających. Jest on łatwy w obsłudze.

• Katalog – funkcjonuje od 2003 roku i służy do udostępnienia informacji użytkownikom o zasobie kartograficznym Zbiorów. Moduł jest obsługiwany przez program BibMap i korzysta z bazy danych systemu Ośrodek.

• Zakres – funkcjonuje od 2004 roku i służy do nadawania współrzędnych geograficznych – określenia obszaru map i innych materiałów.

3. Stanowisko użytkownika systemu BibMap

Stanowisko użytkownika systemu BibMap składa się z dwóch monitorów z dołączonymi myszkami: na jednym dostępny jest moduł KATALOG, na drugim PRZEGLĄDARKA MAP (ryc. 2).

KATALOG

Zadaniem KATALOGU jest udostępnienie informacji o zasobie Zbiorów Kartograficznych z obszaru Rzeczypospolitej Polskiej. Działa on w oparciu o zasadę: podaj współrzędne obiektu lub punktu (środek interesującego obszaru), a otrzymasz spis obiektów kartograficznych, na których on się znajduje. Ponieważ praktycznie nikt nie zna tych współrzędnych, na monitorze znajduje się mapa Polski; użytkownik wybiera na niej punkt (obszar), którego mapy go interesują. Wykorzystano w tym celu mapę samochodową w skali 1:500 000, na którą – aby ułatwić orientację – nałożono siatkę podziału arkuszowego układu „1992” w skali 1:50 000.

Użytkownik może na monitorze „KATALOG” wykonać:

1. Powiększenie, zmniejszenie mapy – sygnatura lupy,

2. Przesunięcie mapy na interesujący obszar – sygnatura dłoni,

3. Wskazanie „dużym krzyżem” punktu centralnego obszaru zainteresowania (dokładność w terenie do 300 m) i zatwierdzenie,

4. Zapoznanie się ze spisem map, który pojawia się na monitorze.

Poniżej przykładowa lista wyników wyszukiwania dla punktu „Pardałówka-Zakopane”:

A 183.343 XXV/136/46/183.343 Dostępny Bukowina Tatrzańska 1:10 000 *1981* [5.9]

A M34-101 Aa1 28/103/4/M34-101Aa1 Wypożyczony Murzasichle 1:10 000*1998 *[56.1]

C M34-101 A 28/88/2/M34-101A Dostępny Murzasichle 1:50 000*1996*[14.1]

¹ Autor pragnie w tym miejscu podziękować wszystkim, dzięki którym mógł powstać system obsługujący Zbiory Kartograficzne Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

E Park 4581 Dostępny Tatrzński Park Narodowy 1:30 000*2006*[51.1]

F Atlas 2585A Dostępny Atlas Tatrzńskiego Parku Narodowego*1985*[47]

H P51 S30 H/P51-S30/WIG Dostępny Zakopane 1:100 000*1934*WIG*CD 2

T M34-101A 29/210/6 Dostępny Mapa zoologiczna Murzasichle 1:50 000*2000*[14.2]

Z ZD343 ZD/8846 Dostępny Zdjęcie lotnicze Nr 8846-4 1:20 000*07.10.1977*[48]

Jak można zauważyć, użytkownik otrzymuje następujące informacje: jaka jest skala mapy, data jej powstania, zasięg. Dodatkową informacją jest godło, tytuł oraz czy mapa jest dostępna i w jakiej formie.

Cały spis w podanym wyżej przykładzie liczy około 20 stron. Spis obejmuje wszystkie mapy i inne dokumenty kartograficzne, na których znajduje się szukany obszar. W zależności od potrzeb można wydrukować cały otrzymany spis materiałów lub jego fragment. Litery na początku opisu każdego dokumentu oznaczają jego rodzaj. Klasyfikacja map jest uproszczona, co wynika z braku precyzyjnych definicji poszczególnych rodzajów map. Przykładowo: *Okolice Krakowa. Mapa topograficzno-turystyczna* (WZKart 1998), *Wigierski Park Narodowy. Mapa geologiczno-turystyczna* (PIG 2010) – mapy te spełniają wymogi kilku rodzajów map. Opis rodzaju dokumentu przedstawia się następująco:

A – Mapy topograficzne

E – Mapy turystyczne

F – Atlasy bez podziału Polska – Świat

G – Mapy geologiczne

H – Mapy zabytkowe dawne, tj. wydane przed 1945 r.

L – Plany miast z obszaru Polski

O – Mapy, plany miast spoza Polski

R – Mapy różne, nie mieszczące się w tej klasyfikacji

T – Mapy tematyczne, np. mapy zoologiczne, hydrograficzne i inne

Z – Zdjęcia lotnicze

Przeglądając spis użytkownik może przewinąć ekran do interesującego fragmentu spisu, np. pominąć mapy topograficzne.

Aby poznać zasięg wybranego dokumentu kartograficznego, wybiera się funkcję:

5. Pokaż, która pokazuje zasięg mapy lub zdjęcia lotniczego.

Dodatkowo przy dokumencie umieszczony jest opis, np.:

p – oznacza, że mapa, zdjęcie jest powiększone

ob. – oznacza, że do mapy są objaśnienia
D – oznacza, że mapę można obejrzeć na Przeglądarce Map.

Jeżeli są to mapy zabytkowe, mogą być nagrane na CD w pliku jpg.

Przykładowo: widoczny na rycinie 3 czerwony kwadrat pokazuje zasięg zdjęć lotniczych.

Jeżeli użytkownik chce wypożyczyć daną pozycję, zaznacza numer inwentarza mapy i podpisuje rewers. Otrzymuje spis wypożyczonych materiałów wraz z materiałami oraz nagrany na płytę CD mapę w formacie jpg.

Ryc. 3. Stanowisko obsługi (fot. J. Sokołowski)

Fig. 3. Service area

PRZEGLĄDARKA MAP

W przypadku, gdy mapa jest zeskanowana (co jest zaznaczone w jej opisie – CD), można ją obejrzeć na drugim monitorze stanowiska użytkownika. Na monitorze tym widoczny jest spis zeskanowanych map. Obejmuje on mapy zabytkowe i plany. Dobrej jakości skan mapy (600 dpi) pozwala lepiej poznać jej treść (możliwość dużego powiększenia) niż na oryginale. Mapy zabytkowe są udostępniane – nagrywane są na płytę CD w pliku jpg. Aby ułatwić wyszu-

kiwanie arkuszy map układu „1965” w skali 1:10 000 i układu „1992” w skali 1:10 000 obejmujących obszar województwa małopolskiego, zostały umieszczone skany tych map w zasobie Przeglądarka Map. Dzięki temu użytkownik widzi jaki obszar obejmuje dany arkusz mapy. Mają one niską rozdzielczość i nie są dostępne w wersji elektronicznej dla użytkowników. Szczegółowy opis obsługi KATALOGU i PRZEGLĄDARKI MAP, a także zasobu Zbiorów jest umieszczony dodatkowo pod folią na blacie stołu stanowiska użytkownika systemu.

4. Stanowisko pracownika obsługi systemu BibMap

Stanowisko pracownika obsługującego system BibMap składa się z trzech monitorów: podglądu KATALOGU, podglądu PRZEGLĄDARKI MAP, które pozwalają pracownikowi, obsługującemu system na udzielenie użytkownikowi pomocy w wyszukiwaniu map oraz dodatkowego monitora i klawiatury służących do rejestracji wypożyczeń i zwrotów dokumentów OBSŁUGA (ryc. 3). Całe udostępnianie dokumentów odbywa się na bazie modułu Ośrodek. Dwie nowe drukarki igłowe (niski koszt eksploatacji) służą do wydruku spisu map dla użytkownika i druku rewersów. Obsługa zasobu jest prosta: po wprowadzeniu numeru inwentarzewego mapy do okienka *Numer Ewidencyjny*, wpisuje się dane użytkownika, a następnie drukuje rewers. Można uzyskać także inne informacje, np.: *Aktualnie Wypożyczone* (wg osób), *Stan Zasobu* (wszystkie-wypożyczone-niewypożyczone) oraz *Wykaz Osób* (do wezwania, tj. zalegający z oddaniem map). Spisy te można wydrukować. Grafika układu treści jest podobna do grafiki Norton Commander.

5. Wprowadzanie danych

Wprowadzanie danych do systemu BibMap odbywa się na innym stanowisku (BAZA), a dane przesyłane są lokalną siecią do stanowiska obsługi (OBSŁUGA). W tym celu wykorzystywany jest moduł Ośrodek. Wprowadzanie danych jest łatwe. Są to te same dane, które widzi użytkownik. Ponieważ wyszukiwanie map opiera się na numerze inwentarzewym, do numeru jest dopisywanie godło, co daje jedno-

znaczność. Jest także informacja o miejscu przechowywania obiektu – numer mapnika i szuflady. Wnoszenie poprawek i uzupełnień jest proste. Wprowadzanie współrzędnych geograficznych, które odbywa się w module Zakres, jest także łatwe. Na mapę (tę samą, jaka jest używana w KATALOGU), która jest na monitorze, wnosi się zasięg danej mapy, zdjęcia lotniczego, atlasu, objaśnień. Czynność jest podobna do digitalizowania. Po otrzymaniu zasięgu dokumentu przypisuje się mu jego dane. Natomiast gdy jest to duża seria map posiadająca kartometryczny skorowidz, np. układ „1965”, wprowadzono go do systemu i w ten sposób każdy arkusz mapy uzyskuje współrzędne geograficzne. Dzięki temu system już automatycznie przypisuje współrzędne geograficzne dodawanej mapie z tego układu.

6. Podsumowanie

Katalog, Przeglądarka, obsługa + BAZA stanowią osobne jednostki, co powoduje ich szybsze działanie i niezależność oraz mniejszą awaryjność. System jest lokalny i nie jest udostępniony w sieci. Wpięcie w sieć np. Internet jest możliwe, ale byłoby nieoptymalne; poza tym mapy udostępniane są tylko pracownikom oraz studentom Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nie zmienia to faktu, że informację o danym dokumencie kartograficznym lub spisie dokumentów dla wybranego obszaru albo punktu można uzyskać drogą tradycyjną.

Funkcjonujący około 15 lat system BibMap charakteryzuje się jednoznacznością uzyskania informacji. Jest prosty i łatwy w obsłudze. Cechy te są istotne dla studentów mających pisać prace licencjackie, magisterskie i inne, dla których ważne jest szybkie otrzymanie informacji o dostępnych dokumentach kartograficznych wraz z wydrukowanym ich spisem dotyczącym terenu, którym się interesują. Jest to szczególnie przydatne w wypadku, gdy praca obejmuje obszar spoza głównego zasobu zbiorów, tj. województwa małopolskiego i podkarpackiego. Ta informacja jest także przydatna dla pracowników instytutu – promotorów i opiekunów prac, jak również do ich własnej pracy naukowej.

Załącznik

Ocena Formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu kartograficznego

Gotowym produktem, który można było wykorzystać do katalogowania zbiorów, był Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu kartograficznego (Centrum NUKAT, lipiec 2007 r.), który powstał w Bibliotece Kongresu USA. Polski Format jest wynikiem profesjonalnego tłumaczenia i przystosowania go do naszych baz danych. Analiza tego dokumentu wykazała jednak jego niską przydatność do katalogowania zasobu kartograficznego, ponieważ problemem Formatu są błędy techniczne i merytoryczne. Celem artykułu jest prezentacja i pokazanie zarządzania zasobem Zbiorów Kartograficznych, dlatego uwagi dotyczące Formatu MARC 21 są wybiórcze. Przedstawione błędy (jest ich znacznie więcej) zadecydowały o niewykorzystaniu Formatu MARC 21 do zarządzania zasobem Zbiorów.

Podstawowym problemem Formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu kartograficznego jest to, że jest to źle zmodyfikowany rekord przeznaczony do katalogowania książek. Uległ on zmianom, których celem było przystosowanie go do katalogowania map. Mapa posiada autora, tytuł, wydawcę, ilustratora i inne analogicznie cechy książki, ale **mapa to nie książka.** Katalogując mapy i inne dokumenty kartograficzne nie można ich traktować jak książki, nawet jeżeli mają podobne cechy. Twórcy Formatu MARC 21 nie zwrócili uwagi na podstawowy problem, a mianowicie że mapa, a dokładnie obszar jaki ona przedstawia, jest identyfikowana w sposób jednoznaczny przez współrzędne geograficzne. W omawianym formacie informacja ta jest w opisie, ale nie jest wykorzystywana do wyszukiwania mapy w zasobach. Nie ma też możliwości automatycznego przeliczania współrzędnych z różnych układów, np. z układu „Borowa Góra” na układ „1992”. Sposób uzyskiwania i wprowadzania współrzędnych jest archaiczny i nie oddaje on w wielu przypadkach rzeczywistego obszaru.

Kluczowy dla Formatu MARC 21 jest tytuł – obiekt nie mający tytułu nie może być katalogowany. Zdjęcia lotnicze, satelitarne, a także niektóre mapy (powstające w wyniku różnych opracowań) i obejmujące dowolny obszar nie

mają tytułu. Nadawanie im tytułów bez jednoznacznych zasad nie ma sensu. **Praktycznie Format MARC 21 nie pozwala na katalogowanie zdjęć lotniczych i satelitarnych.** Dużym problemem w korzystaniu z Formatu MARC 21 są mapy zabytkowe. Wiele z nich posiada bardzo cenne ilustracje: panoramy miast, sceny rodzajowe i inne – ich opis to kwestia uznaniowa osoby katalogującej. Jest to merytoryczny błąd, gdyż opisy są przez to niejednoznaczne.

Wiele map tematycznych – np. *Szczegółowa mapa geologiczna Polski 1:50 000*, arkusz Bukowsko M-34-93 C – 1057 (Wydawnictwa Geologiczne, 1968), – posiada broszurę z objaśnieniami do arkusza, które są jego integralną częścią. Format MARC 21 to rozdziela i nie informuje o tym użytkownika.

Osobnym problemem jest w omawianym Formacie opis atlasu, który nie pozwala na poznanie jego zawartości. Najważniejszym elementem opisu powinien być spis treści, a to nie jest wymagane. Przykład: jaka jest zawartość publikacji *Atlas geograficzny*, Warszawa–Wrocław, PPWK 1986?

Opis miejsca powstania dokumentu kartograficznego ma bardzo istotne znaczenie, powinien być więc jednoznaczny. Jego celem jest informacja, a nie dezinformacja czy fałszowanie faktów. Opisując miejsce powstania mapy podaje się wg Formatu MARC 21 nazwę państwa i stan aktualny np. Polska 2013 rok. Według tego opisu wydawnictwo Książnica-Atlas Eugeniusza Romera znajdowało się na Ukrainie, a nie w „Polsce”, *Mapa Administracyjna Generalnego Gubernatorstwa – Verwaltungseinteilung des Districts Krakau* (Podział administracyjny dystryktu krakowskiego) powstała w „Polsce”. To oznacza w praktyce zrównanie: II Rzeczpospolita = III Rzesza = Generalne Gubernatorstwo = ZSRR = PRL = „Polska”. Powinno się natomiast używać nazw urzędowych państw oraz podawać stan, kiedy mapa powstała i stan aktualny. Obecnie nie ma takiej możliwości. Problem ten dotyczy wielu innych obszarów na świecie. **Format MARC 21 jest dokumentem, na który może powołać się każdy w dobrej jak i złej wierze. Każdy rekord jest podpisywany imieniem i nazwiskiem osoby, która go sporządziła. Użytkownik nie ma możliwości sprawdzenia, czy na pewno znalazł wszystkie interesujące go dokumenty kartograficzne w danej bazie danych dotyczące interesującego go obszaru. Jest to główna wada formatu.**

Literatura

Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu kartograficznego. Centrum NUKAT, lipiec 2007 r.

Jackowski A., Soljan I., 2009, *Z dziejów geografii na Uniwersytecie Jagiellońskim (XV–XXI wiek)*. Kraków:

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ. *Wprowadzenie do kartografii i topografii*, 2010, Red. nauk. J. Paślowski. Wrocław: Nowa Era Sp. z o.o., Redakcja Kartograficzna.

Administration of the Map Collection of the Jagiellonian University Institute of Geography and Spatial Management

Summary

Key words: map collection, Jagiellonian University, BibMap system, MARC 21 Format

The beginnings of the Map Collection of the Jagiellonian University Institute of Geography and Spatial Management are connected to the University's Department of Geography which was established in 1848 as the first in Polish territories and the second in the world. In 1920, thanks to professor Ludomir Sawicki's efforts, the Institute of Geography occupied the historical building of King Władysław IV's former arsenal. In 2005 the Institute was relocated to the newly constructed university campus on the outskirts of Cracow.

The changes which followed the year 1990, such as the declassification of many maps, development of information technology and the opportunity to design new spaces for the library forced the keepers to make a series of decisions related to efficient functioning of the collection. In the face of the possibility to choose from a variety of cataloguing and sharing systems, the author made a critical analysis of MARC 21 Format used in Polish libraries, and upon finding its low suitability for cataloguing cartographic

documents, decided to design and implement his own original system called BibMap.

The basic assumptions of the system are: quick and unambiguous information transfer in order to acquire the requested map or information about available maps of a given region. The system bases on geographic coordinates, scale, date of elaboration and up-date as well as sheet designation and title. The reader can also easily acquire a list of all maps and documents (e.g. aerial photos) of the region with particular geographic coordinates.

There are about 60 000 documents – maps, atlases, aerial photos – in the BibMap system. About 1000 maps published before 1945 are available as PDF files. The system is local in character because the maps are only available to employees and students of the Jagiellonian University Institute of Geography and Spatial Management.

The article presents data on programs used in BibMap and about their authors. The full description of the Map Collection of the Jagiellonian University Institute of Geography and Spatial Management can be found at www.geo.uj.edu.pl

Translated by M. Horodyski

